

Zvonimir Baletić

SJEĆANJE NA PROF. DR. BRANKA HORVATA

Iz naše sredine smrt je 18. prosinca ove godine istrgnula prof. dr. Branka Horvata, profesora emeritusa Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, svjetski poznatog ekonomskog teoretičara. Bio je to čovjek svog vremena, svestrano angažiran u povijesnim zbivanjima, prateći njihove uspone i padove, do kraja života osmišljavajući, potičući i sam se angažirajući u akcijama za društveni napredak i socijalnu pravdu. Duboko je vjerovao u moć ljudskog razuma da oblikuje svijet po načelima racionalnosti i pravednosti, nastojeći osmisliti ekonomski sustav koji bi bio efikasan i socijalno stabilan.

Formirao se u vrijeme oštih ekonomskih i političkih suprotnosti i kriza pred Drugi svjetski rat, za vrijeme rata i neposredno nakon rata prihvatio je prihvatilo je socijalističku misao i njezine vrijednosti kojima je ostao vjeran do kraja života. Na tom putu doživio je, naravno, i mnoga razočaranja, ali je sebi svojstvenom upornošću uvijek nalazio snage da ne odustane. Bio je u iskazu britak, polemičan, jasan i otvoren, ponekad do neugodnosti, ali uvijek spreman na dijalog, suradnju i pomoć. Takav je bio i takvog ćemo ga pamtiti.

Kao profesionalni ekonomist Branko Horvat se afirmirao kao izraziti teoretičar i metodolog centralnog planiranja po čemu je uživao visoki ugled u svijetu. Opći problem ekonomskog planiranja u ekonomskoj teoriji postavljen je od ranije (Barone, Taylor, Lange, Lerner), ali je prednost Horvata bila u tome da je on mogao autoritativno govoriti na osnovi, kako se činilo, uspješne prakse. Horvatovi radovi mnogo su pomogli da je jugoslavenski samoupravni gospodarski model postao predmetom općeg interesa i kao mogući odgovor na načelno pitanje mogućnosti socijalizma (von Mises, von Hayek).

Temeljni problem ekonomije je kako osigurati adekvatan mehanizam vrednovanja dobara i resursa da bi gospodarstvo efikasno funkcioniralo, ono što po liberalnoj doktrini osigurava tržište u kapitalizmu. Horvat je dokazivao da je to moguće

kombinacijom centralnog plana i tržišta i da se to upravo događa u jugoslavenskom sustavu. On je bio uvjeren da centralni planer može, pomažući se znanstvenim analizama, utvrditi takav sustav relativnih cijena i provesti ga u praksi, u odnosima društvenog vlasništva, jednako dobro kao što može i kapitalističko tržište, vodeći uz to više računa o stabilnosti i pravednoj raspodjeli dohotka.

Nakon općeg raspada socijalističkih sustava i pobjedničkog povratka liberalnih doktrina i prakse tranzicije bivših socijalističkih zemalja u kapitalizam, interes za socijalističke teorije, uključujući i Horvatove, naglo je splasnuo. Horvat nije bio sretan gledajući kako se provodi proces tranzicije socijalističkih gospodarstava, smatrajući to razgradnjom socijalnih tekovina i restauracijom divljeg kapitalizma. Da li je moglo biti drukčije teško je reći s obzirom na to da se socijalizam, uključujući i samoupravni, sam urušio, da nije pokazao sposobnost modernizacije i razvoja. Horvatovi stavovi izraz su pozitivnog iskustva iz jednog kratkog razdoblja za koje nije sigurno da može biti pouzdana osnova za dalekosežne teorijske zaključke. Horvat podcjenjuje važnost i dubinu političkih i ekonomskih promjena u svijetu pod udarom globalizacije i globalne konkurencije. Njegov projekt implicira jaku intervencionističku državu i njezinu sposobnost kontrole gospodarskih aktivnosti na svom području. On je uvijek isticao odlučnu važnost politike za uspješan razvoj nacionalnih gospodarstava, što je uostalom bit planiranja, ali se i osnove, kriteriji i ograničenja također mijenjaju.

Znači li to da Horvatove ideje definitivno pripadaju prošlosti? To se ipak ne može reći. Ideje imaju samostalan život i ne zastarijevaju, nego u danim povijesnim okolnostima dobivaju manju ili veću relevanciju. Povijest nema kraja, kako bi htio Fukuyama. S očitim porastom nestabilnosti, novih kriza i socijalnih sukoba, rastućeg nezadovoljstva rezultatima kapitalističke globalizacije, nije isključeno da će naići novi val promjena u pravcu jačanja državnog intervencionizma i zahtjeva za većom sigurnosti i socijalnom pravdom. Problem blagostanja i socijalne pravde ostaje temeljni problem ljudskog opstanka i razvitka, koji se ne može privatizirati. Zašto bi se ekonomska efikasnost nužno mjerila visinom privatnog profita, a ne visinom općeg blagostanja i zašto bi se samo dohoci od rada, a ne i profit, smatrali društvenim troškom, iako ih potrošači jednako plaćaju? I zašto većina koja raspolaže političkom moći ne bi mogla promijeniti odnos rada i kapitala, koji se posljednjih godina tako drastično promijenio na njezinu štetu? Sve su ovo legitimna pitanja koja nam Horvat ostavlja u naslijeđe, i koja mogu biti i Horvatova poruka.

(Prethodno objavljeno u NOVOM LISTU , 31.12.2003.)